

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för humaniora

”Det är så man alltid gjort”

En kvalitativ intervjustudie om identitet och kultur bland unga samer
idag

Sara Isabell Asp Andersson

2022

Uppsats, Grundnivå, 15 hp
Religionsvetenskap

Religionsvetenskap med inriktning mot kultur och identitet 61–90 hp

Handledare: Åke Tilander
Examinator: Peder Thalén

Abstract

Syftet med den här studien är att påvisa betydelsen av kultur och ursprung för unga samers identitet. Fokus ligger på att fånga upp den religiösa delen av kulturen. En jämförelse har också gjorts mellan två samer vars ena uppväxt inte skedde i en samisk kontext. Studiens material består av kvalitativa ostrukturerade intervjuer och har analyserats med hjälp av identitetsteorier och ritteorin som perspektiv. Tillsammans med tidigare forskning, intervjumaterialet och teorierna har slutsatsen att kultur och ursprung är viktiga och avgörande faktorer vid unga samers identitetskapande framkommit. För en individ som inte fått inlärt den samiska kulturen från tidig ålder kan det krävas stor ansträngning för att återta sin kultur och hitta en tillhörighet vilket är en del i att bygga ihop sin identitet.

Nyckelord: Identitet, tillhörighet, samisk kultur, samisk religion, ursprung, uppväxt.

Innehållsförteckning

Inledning	1
<i>Syfte och frågeställningar</i>	2
<i>Avgränsningar</i>	2
<i>Bakgrund och definitioner</i>	2
<i>Disposition</i>	4
Metod och material	4
<i>Kvalitativ ostrukturerad intervju</i>	5
<i>Urval och tillvägagångssätt</i>	5
<i>Kvalitativ analys</i>	6
<i>Reliabilitet och validitet</i>	7
Tidigare forskning	8
<i>Olika förutsättningar</i>	8
<i>Kulturell kompetens</i>	9
<i>Att uttrycka sin kultur och identitet</i>	10
<i>Samisk identitet och landskap</i>	10
Teori	11
<i>Identitetsteorier</i>	11
Eriksons utvecklingsteori	12
Etnisk identitet	12
Social identitet	13
<i>Ritsteori</i>	14
Resultat och analys	15
<i>Kultur, religion och tillhörighet</i>	15
Samisk uppväxt	15
Berättartraditioner, seder och tro	16
Nya traditioner	17
<i>Saknad av uppväxt i samisk kontext</i>	18
Flera identiteter	18
Att lära sig traditioner och seder	18
<i>Olika vägar till identitetsskapandet – en analys</i>	19
Betydelsen av kultur och religion	19
Att återta samisk kultur	20
En jämförelse utifrån två samers uppväxtmiljöer	21
Diskussion	21
Slutsatser	23
<i>Framtida forskning</i>	23
Källförteckning	24
Bilaga 1. Information vid intervju	26
Bilaga 2. Intervjuguide	27

Inledning

Manne leam saemie (Mitt samiska jag) är en utställning som kan ses på Sundsvalls museum vintern 2022/2023. Medlemmar ur den samiska föreningen i Västernorrland har genom ett projekt fått uttrycka sin samiska tillhörighet genom konst. I en av berättelserna på utställningen uttrycks en sorg och saknad över att det samiska ursprunget hade tystats ner i stället för att det förmedlats vidare till nästa generation. Denna saknad påverkade identitetsskapandet hos den här individen och när kunskapen om ursprunget till slut nådde fram blev det en helande pusselbit som kunde läggas på plats och ta bort känslan av rotlöshet. Kultur och ursprung har betydelse för människan. Det är en del av en individs identitet och den förmedlar tillhörighet till ett specifikt folk och till det förgångna.

Samisk kultur och religion har utstått hårt motstånd av kyrkan som tvångskristnade samerna och förbjöd dem att utöva sin religion, sin kultur och att tala sitt språk. Samtidigt har staten koloniserat Norrland och tvingat undan samerna för att ta makten över den skog och mark som samerna brukat i generationer. Det som i dag kallas samisk kultur och religion är bitar av berättelser som vandrat från generation till generation, det som överlevt, men också det som samerna själva format genom historien av nytt och gammalt och från plats till plats. Kulturen och religionen är inte intakt och inte homogen. Den har formats och påverkats av motstånd, omgivning och av nya generationers tolkningar i en ny tid.

På grund av kyrkans och statens förtryck och skambeläggande valde en del samer att lämna sin kultur och överge sin samiska identitet för att smälta in bland majoriteten i samhället. Andra tvingades till detta. Att idag upptäcka ett samiskt ursprung i den egna släkten är inte ovanligt och det blir fler och fler som vill knyta an till det samiska och skapa en samisk identitet, de vill återta den samiska kulturen. Det är en viktig pusselbit i släktens historia att ta tillbaka det som tystats och dolts av förfäderna. Där är jag en av dem.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att visa vikten av kultur och ursprung, med tyngdpunkt på religion för unga samers identitetsskapande. Syftet är också att åskådliggöra skillnaderna mellan en individ som växt upp i en samisk kontext respektive inte fått den uppväxten men som är i en återtagandeprocess. Utifrån syftet har följande frågor utarbetats:

- Hur bidrar kultur och religion till en ung sames identitetsskapande och känsla av tillhörighet?
- Hur kan en individ som saknar uppväxt i en samisk kontext återta den samiska kulturen i sitt identitetsskapande?
- Vilka skillnader och likheter kan finnas mellan unga samers identitetsskapande beroende på om uppväxten skedde i en samisk miljö eller inte?

Avgränsningar

Som avgränsning i denna studie har jag utgått från de som identifierar sig som samer och som är i åldrarna 18–30 år. Anledningen till denna åldersbegränsning är för att intresset från min sida har varit att studera de yngre generationernas identitetssökande. I efterlysningen av informanter har det varit öppet för intervjuer av både de som vuxit upp i en samisk kontext och de som inte har haft någon samisk uppväxt men som befinner sig i processen att återta sin släkts förlorade och nedtystade kultur. Här finns också en avgränsning när det gäller kultur. Den samiska kulturen inbegriper många delar, såsom språket, slöjden och renskötsel för att nämna några få men det är inte det som fokuset har lagts på. Det är den andliga eller religiösa delen av den samiska kulturen som den här studien försökt hitta och fånga upp.

Bakgrund och definitioner

Släktforskning eller information från någon äldre släkting kan upplysa en individ om ett samiskt ursprung som av tidigare generationer tystats ned och hållits hemlig. Fler och fler som upptäcker att de har ett samiskt ursprung väljer att ta tillbaka den samiska kulturen

och dess traditioner så långt det är möjligt. När det i denna studie talas om att **återta** samisk kultur är det alltså detta som avses. För de som växer upp i en samisk kontext handlar det i stället om att **bevara** sin kultur.

Att bevara respektive återta sitt ursprung med dess kultur och därefter implementera detta i sitt liv och skapa sin identitet kan ses ur flera perspektiv och beskrivas utifrån olika utgångspunkter. I den här studien är perspektivet ett religionssociologiskt och psykosocialt där tyngdpunkten ligger i att undersöka hur kultur inkluderat religion har betydelse för en individs identitetsskapande och identitetssökande. Vad menas då med samisk religion? Den ursprungliga samiska religionen så som den såg ut innan tvångskristnandet är naturligtvis inte kvar intakt men det finns spår kvar mycket tack vare berättartraditionerna och olika ritualer eller skick som fortfarande utförs.

För att försöka svara på vad samisk religion är krävs en helt egen studie. Det finns mycket som kan inkluderas i **samisk religion** såsom heliga platser, gudar, gudinnor, underjordiska folk, det heliga i naturen, trummor, nåjd, jojk och olika föremål som kan fungera som skydd mot det onda eller som bringare av tur. Detta är exempel på vad denna undersökning inbegriper i religion och försöker fånga upp under intervjuerna. Även om en same i dag kanske inte tror på samma sätt som sina förfäder innan tvångskristnandet finns gamla skick och vanor kvar. Samisk religion kan sägas vara ett resultat av att leva av och med naturen, ett sätt att tolka sin vardag och sin verklighet där en vardagshandling kan ses som ett andligt eller religiöst utövande utifrån ett västerländskt religionsvetenskapligt perspektiv (Virdi Kroik 2022, ss. 126–130).

Några samiska begrepp och ord som kommer upp under intervjuerna och kan behöva förklaras är följande:

Sejte – ett kultobjekt som kan vara en sten med en speciell form och utgjorde en symbol av någon gudom och därför offrades det vid en sådan (Samiskt informationscentrum u.å.).

Nåjd – en spåman och förmedlare mellan gudar och människor. Fungerade även som läkare och rådgivare. Nåjden använde sig av trumma jojk och trance (Samiskt informationscentrum u.å.).

Árran – eldstad

Kolt – traditionell samisk klädedräkt.

Samisk konfirmation – En konfirmation med samisk inriktning där samisk kompetens ska finnas bland ledarna och deltagarna ska få möjlighet att stärka sin samiska identitet (Svenska kyrkan 2022).

Disposition

Uppsatsen omfattar sju kapitel eller huvudrubriker och avslutas med källförteckning och bilagor. I inledningen återfinns syfte, frågeställningar, avgränsningar, bakgrund och definitioner. Under kapitlet om metod och material behandlas uppsatsens metod, urval, tillvägagångssätt, analys, reliabilitet och validitet. Därefter följer tidigare forskning i eget kapitel. I kapitlet om teori redovisas några identitetsteorier samt ritteorin. Intervjuerna presenteras och analyseras i kapitlet för resultat och analys och följs därefter av diskussionskapitlet. Avslutningsvis kommer kapitlet med slutsatser där också framtida forskning inkluderas.

Metod och material

För att undersöka unga samers identitetsskapande och försöka förstå hur kulturen kan spela en viktig roll både i bevarandet och i återtagandet av sin identitet föll metodvalet på kvalitativa intervjuer. Vid kvalitativa intervjustudier ligger fokus på enskilda fall och dessa individers upplevelser och erfarenheter. Enkätstudier är mer passande för en kvantitativ metod där en generell förståelse är målet vilket det inte var för denna studie. Däremot hade fältstudier med observation varit ett utmärkt alternativ för att närmare granska och iaktta beteenden och sådant som sägs. Fältstudier hade kunnat ge ny kunskap gällande unga samers identitetsskapande ur ett religiöst och kulturellt perspektiv. Anledningen till att jag inte valt fältstudier är på grund av att den metoden kräver mycket tid för att göras på ett tillförlitligt sätt och skulle även kräva en del resor vilket inte var möjligt för mig vid denna studie. En jämförande metod är också inbegripen i den här studien för att kunna lyfta fram skillnader och likheter vid ett identitetsskapande mellan unga samer med olika uppväxt och utgångsmöjligheter.

Kvalitativ ostrukturerad intervju

Intervjuer kan utformas på varierande sätt. Den strukturerade intervjun har färdiga bestämda frågor som ställs i en viss ordning och intervjuaren är den som styr vad som ska behandlas och förklaras i intervjun (Lantz 2013, s. 47). I den öppna eller ostrukturerade intervjun är det i stället informanten som har del i styrningen av intervjun genom att intervjuaren är lyhörd och ställer följdfrågor efter det som informanten anser vara meningsfullt och viktigt. Det är heller inte meningen att frågorna ska vara förutbestämda eller i en viss ordning vid ostrukturerad intervju utan här vill intervjuaren vaska fram en fördjupad förståelse av fenomenet eller erfarenheten som undersöks (Alvehus 2013, ss. 87, 88). Därutöver finns även halvstrukturerade intervjuer som befinner sig någonstans mitt emellan strukturerad och ostrukturerad intervju.

För denna studie valdes ostrukturerade intervjuer vilket kräver förkunskaper i ämnet som studeras för att kunna ställa rätt frågor och följdfrågor när informanten beskriver sin verklighet. Det är också viktigt att vara öppen för att se nya sammanhang och nya perspektiv under intervjun och inte låsa fast sig vid en bestämd uppfattning, tolkning eller teori (Kvale & Brinkmann 2014, ss. 208, 209). Ju mer erfarenhet en forskare har av att intervjua ju bättre frågor ställs och ju mer informativt blir den rådata intervjuerna utgör. Den egna erfarenheten av intervjuer är inte stor så risken fanns att inte tillräckligt bra följdfrågor ställdes eller att styrningen av intervjun inte utfördes tillräckligt efter det informanten önskade tala om. I analysarbetet av intervjuerna kan det också konstateras att det finns förbättringspotential i intervjufärdighet. Däremot var det inget fel på entusiasmen och intresset för vad informanten ville berätta men det hade gått att ställa fler följdfrågor och gått ännu mer på djupet.

Urval och tillvägagångssätt

I sökandet av lämpliga informanter kontaktades ett flertal samiska föreningar, organisationer, en sameby samt ett antal samiska grupper på Facebook. Kontakterna utfördes genom e-post, Messenger och telefon. Kriterierna var unga vuxna mellan 18–30 som identifierade sig som samer. Information om studien gavs vid sökandet och poängterade att intervjun handlade om samisk kultur med inriktning religion. Trots denna breda sökning var det svårigheter med att få tag på informanter. Endast två personer med rätt kriterier svarade. Det var två unga män i åldrar mellan 20–25 varav en intervju

utfördes via zoom på grund av avståndet medan den andre informanten kunde intervjuas vid ett fysiskt möte.

Tid bokades för intervjuerna som passade informanterna bäst. Intervjuerna inleddes med information om studien, dess syfte och hur intervjuerna skulle gå till väga (Bilaga 1). Därefter fick informanten godta sitt deltagande som frivilligt och informerades om möjligheten att avbryta intervjun när som helst om så önskades. Informanterna upplystes om intervjuans anonymitet där ingen information som kan identifiera informanterna kommer att finnas med i studien. Intervjuerna spelades in på ljudfil som raderades direkt efter transkriberingen vilket informanterna hade blivit informerade om och godtagit. Detta också för att följa forskningens etiska principer.

För intervjuerna användes en intervjuguide (Bilaga 2) som stöd för de ostrukturerade intervjuerna. Intervjuguiden består av olika teman, frågor och exempel på följdfrågor för att få informanten att berätta mer och förklara utförligare. Guiden var endast till för stöd och förslag på olika teman att behandla och för att få i gång informantens berättande. Intervjun med den informant som vuxit upp i en samisk kontext tog ungefär 60 minuter. Den andra intervjun med informanten som inte hade växt upp i någon samisk kontext tog knappt 20 minuter att genomföra. Varje intervju transkriberades en eller två dagar efter utförandet och därefter raderades ljudfilerna. Inga namn eller uppgifter som kunde identifiera informanterna fanns kvar under studiens gång.

Kvalitativ analys

De transkriberade intervjuerna utgjorde sedan den rådata som skulle analyseras. Analysen påbörjades med att först läsa igenom materialet ett flertal gånger och därefter skapades en tabell för att koda eller strukturera upp materialet i teman. Sorteringen och valda teman ändrades och växte fram allt eftersom arbetet fortskred. I det här skedet blev det uppenbart och tydligt vilka skillnaderna var mellan informanten som hade en uppväxt i en samisk kultur jämfört med den informant som saknade en sådan uppväxt. Tabellen riktades in på skillnaderna, vilket blev min slutliga kodning av materialet.

För att på bästa sätt analysera materialet är det fördelaktigt att se till hela det empiriska materialet och precis som vid intervjuarbetet vara öppen under analysen för att upptäcka nya perspektiv och infallsvinklar och inte förutsätta eller låsa fast sig vid något specifikt (Alvehus 2013, s. 117). Detta har varit ambitionen under analysarbetet vilket

också gjorde att skillnader och förutsättningar som kan finnas bland samer i deras identitetsprocess beroende på uppväxt kunde tydliggöras.

Reliabilitet och validitet

Tillvägagångssättet för denna studie har beskrivits på ett sätt så att möjligheten till upprepning ska finnas. Men vid kvalitativ forskning kan begreppen reliabilitet liksom validitet ifrågasättas. Vid en upprepning av denna studie är det sannolikt att ett annat resultat uppnås då varje individ har sin egen erfarenhet och sätt att tolka sin verklighet och omgivning både vad gäller den som intervjuar och de som intervjuas (Alvehus 2013, s. 126). Är det ens möjligt att få samma svar och resultat om samma informanter intervjuas vid ett senare tillfälle? Människor och deras kulturer är i ständig utveckling och i takt med nya erfarenheter och händelser i livet kan synsätt och åsikter förändras.

Vissa forskare lägger nya betydelser i begreppen reliabilitet och validitet för att passa kvantitativ forskning och andra kan i stället använda begrepp som är mer passande. Exempelvis har begrepp som hantverksvaliditet, kommunikativ validitet och pragmatisk validitet tagits fram (Alvehus 2013, ss. 127, 128). Hantverksvaliditet handlar om att utföra sin studie som ett hantverk där insamlingen av rådata och analysen utförts metodiskt genom att upprepa och kritiskt granska materialets sannolikhet från början till slut (Alvehus 2013, s. 127, 128). Med kommunikativ validitet menas att studiens arbete och resultat kommuniceras med andra människor för att få veta om studien har relevans inom forskning och i samhället (Alvehus 2013, s. 128). Pragmatisk validitet påminner om den kommunikativa när det gäller relevans men trycker mer på användbarhet och om studien bidrar till ett förtydligande och till handling som är till fördel för det eller dem som undersöks (Alvehus 2013, ss. 128, 129)

Oavsett vilka begrepp som är mest fördelaktiga och passande för kvalitativa studier är det viktigt att studien uppfyller forskningens krav på pålitlighet, giltighet och transparens där forskaren systematiskt och noggrant väljer relevanta metoder för sin forskning och låter resultatet besvara syftet (Thornberg & Fejes 2019, ss. 274–276). I denna studie har det strävats efter kvalitet genom att de metoder som var lämpliga för studiens syfte och frågeställning har använts. Det har också varit möjligt att på ett öppet och ärligt sätt tillåtit materialet i samspel med tidigare forskning och teorier fått leda fram till resultatet. Svagheten i studien har varit antalet informanter. Det hade varit mer

fördelaktigt med flera intervjuer som också hade gett fler perspektiv och mer kunskap om kulturens betydelse vid identitetsskapandet för unga samer.

Nämnas bör också den egna resan parallellt med studiearbetet vilket är öppet för bedömning huruvida det kan ha påverkat tolkningar och analyser på ett negativt sätt. Med den egna resan menas det samiska ursprung jag själv i vuxen ålder blivit varse och den resa det innebär med ett återtagande av den samiska kulturen och traditionerna som delar i den egna identitetsprocessen. Min egen bedömning är att det varit till en fördel och lett till en bättre förståelse av informanternas berättelser samtidigt som det medfört en bredare kunskap om samisk kultur och historia rent generellt.

Tidigare forskning

Den tidigare forskning som behandlas i detta kapitel rör samisk identitet och samisk kultur ur olika synvinklar och med olika perspektiv. Det visas också hur de hänger ihop och har betydelse för varandra. Forskningen hämtas från avhandlingar och vetenskapliga böcker.

Olika förutsättningar

I Christina Åhréns (2008) avhandling *Är jag en riktig same?* har unga samers identitetsskapande studerats och vad samisk identitet egentligen betyder för enskilda individer och för samer som grupp. Christina tar upp många intressanta frågeställningar kring samisk identitet och hur det är omdiskuterat bland samerna vem som får kalla sig same och hur det kan visas utåt. Det Christinas studie kommer fram till är att ungdomar som växt upp i en samisk miljö med renskötsel, det samiska språket, kunskapsöverföring från äldre generationer och övriga samiska sociala färdigheter gör identitetsskapandet som same mer självklar, nästan tvingande. Däremot är de ungdomar som inte växt upp i en samisk kontext men som söker återta en samisk identitet mer förvirrade och har svårare att hitta ett sammanhang. De kan inte de samiska koderna, har inte språket eller kläderna och kanske inte heller "rätt släkt" (Åhrén 2008, s. 90). Identitetsskapandet för dessa ungdomar blir svårare och kräver av dem att lära sig mer om kulturen för att passa in. Det visar sig också att ifrågasättanden, kritik och konflikter kan uppstå både inom den samiska gruppen som utanför och den sociala identiteten påverkar individens identitetsskapande.

Denna studie var till god hjälp vid analysen av unga samers identitet och för förståelsen av skillnader mellan samers identitetsskapande.

En annan avhandling som behandlar synen på vem som anses få identifiera sig som same är *Sápmi i förändringens tid – en studie av svenska samers levnadsvillkor under 1900-talet ur ett genus- och etnicitetsperspektiv* skriven av Andrea Amft (2000). Bland de informanter som Amft intervjuat kommer det fram olika synpunkter på vilka som kan se sig som samer. Vissa har en stram syn och anser att endast renskötande samer med samiska föräldrar kan anses vara samer. Andra är mer öppna för att de som har något samiskt ursprung och vill vara samer kan också få vara det. Den syn andra har påverkar hur en individ ser på sig själv och det kommer fram i den här avhandlingen hur det skapar osäkerhet hos en individ som inte har växt upp i en samisk miljö eller inte har samiskt påbrå från bägge sina föräldrar. Men sammanfattningsvis skriver Amft att släktskapet och att själv identifiera sig som same tycks vara de viktigaste faktorerna.

Amft kommer också fram till att samer kan ha många olika identiteter inom det samiska. Det kan till exempel vara trotoarsame på grund av ett liv utanför den samiska miljön till exempel boendes i Stockholm. Andra identiteter kan vara sydsame, nordsame, fjällsame eller skogssame för att nämna några variationer. Det kan också vara så att vid ett tillfälle och sammanhang tar en individ på sig sin samiska identitet och vid andra tillfällen en annan identitet för att passa in bland normen och undvika konflikter. Ibland är de olika identiteterna självvalda men de kan även vara något som används av andra som ett sätt att marginalisera. Det Amft ytterligare kommer fram till i sin avhandling är att en individ kanske föds till same men blir inte same utan att uppfostras som same. Orsaken hävdar Amft är den svenska normen som tar stor plats i samhället och det kan därför kräva avsevärda ansträngningar för föräldrar att överföra en samisk identitet till sina barn.

Kulturell kompetens

Även Åsa Virdi Kroik (2022) nämner i sin avhandling *Dihte gievrie – det vi möter i respekt: berättelser om en sydsamisk trumma* svårigheten för någon som inte fötts in i sin kultur att lära sig den. Att växa in i sin kultur från tidig ålder ger viktig kunskap om kulturen och gör det lättare att anpassa sig efter den förändring som kulturen genomgår med tiden och med omgivningens påverkan. Hon talar om ”kulturell kompetens” (Virdi Kroik 2022, s. 46) som för en utomstående är en utmaning att tillgodogöra sig. Det

handlar mycket om traditioner som vandrar från generation till generation och när det gäller den samiska traditionen är berättelser och erfarenheter av den samiska vardagen den bästa inlärningen. Det är svårt att läsa sig till en kultur med alla dess skick och vanor (Virdi Kroik 2022, s. 99).

I sin undersökning kommer Virdi Kroik också fram till att de som identifierar sig som samer lyfter just kunskap och koder men också släkttillhörighet och lojalitet som betydande faktorer (Virdi Kroik 2022, s. 158). Den här avhandlingen belyser svårigheten med att lära sig en kultur som för en individ inte funnits med från tidig ålder vilket är relevant i min studie där jämförelser görs mellan en individ som har en uppväxt i samisk kontext och en individ som saknar den uppväxten. Då kulturen utgör en viktig del av en individs identitet är det rimligt att fråga sig hur svårigheten att lära sig en kultur i vuxen ålder kan påverka identitetsskapandet.

Att uttrycka sin kultur och identitet

Hans Mebius (2007) tar i sin bok *Bissie – Studier i samisk religionshistoria* upp vad som kan utgöra samisk identitet. Han förklarar att den samiska religionen var en så stor del i den samiska identiteten att det tog flera generationer efter tvångskristnandets början att förändra den. För slöjdande samer idag kan Hans se att den samiska religionen är en inspirationsfaktor och kommer till uttryck i slöjdarens arbete som ett sätt att visa sin identitet och samhörighet med det förflutna (Mebius 2007, ss. 217, 218). Att använda samisk kultur och religion som en del av sin identitet bland samer idag är individuellt. På grund av det kristna förtrycket under främst 1600- och 1700-talet kan samisk religion eller delar av den vara problematisk att ta till sig för vissa medan det för andra är en självklar del av sin samiska identitet och kan förutom inom slöjd också komma till uttryck genom dans, teater och berättarkonsten (Mebius 2007, ss. 219, 220).

I Mebius bok kommer den religiösa delen av samisk kultur fram och den belyser hur den kan vara en del av identiteten och hur den kan användas inom hantverk och konst. Det är inte nödvändigt med att tro på något av det som ingår i samisk religion utan snarare är det bara en del av kulturen precis som språket eller klädseln är en del av samisk kultur.

Samisk identitet och landskap

I avhandlingen *Landskap, territorium och identitet i Sapmié: exemplet Handölsdalens sameby* skriven av Tomas Rydberg (2011) ges ett annat perspektiv på samisk identitet,

nämmligen det geografiska. Ur ett inifrånperspektiv förklarar Rydberg att händelser på en plats eller känslor och minnen från olika delar av landskapet kan vara en del i identiteten för samer. Han behandlar också olika synsätt på landskapet. Det kan ses på som en resurs men också som något besjälade och fullt av berättelser. Samer som är verksamma inom rennäringen eller slöjdande befinner sig mycket ute i naturen och får extra tydlig koppling mellan identitet och landskap men även samer utanför dessa näringar kan via förfäder och berättelser bädda in vissa platser som en del av sin identitet. Något som kunde utvecklas ytterligare i denna avhandling är heliga platser och de mer andliga aspekterna gällande identitet, kultur och landskap. Rydberg nämner myter, sägner och besjälade landskap men går inte in något närmare på ämnet.

Teori

I detta kapitel kommer olika identitetsteorier och modeller att behandlas. Identitet i samband med kultur är återkommande och relevant för studiens syfte som söker få svar på betydelsen av kultur och ursprung vid ett identitetsskapande. Ytterligare perspektiv i studien ges genom att inkludera ritterorier som har koppling till social identitet och tillhörighet. Ritteorier presenteras i slutet av kapitlet.

Identitetsteorier

Att forma sin identitet är ett ständigt sökande och skapande som börjar under uppväxtåren och fortsätter under hela livet. Precis som behovet av mat, sömn, närhet och trygghet har människan ett behov av att söka sin identitet (Hwang 2006, s. 25). Det är många faktorer som inbegriper den egna identiteten. Hur vi uppfattar oss själva, hur vi tror andra uppfattar oss, vår funktion i samhället, grupp tillhörighet, vilka värderingar och åsikter vi har eller vill ha är sådant som en individ strävar efter i sitt identitetssökande. En individs ursprung och kulturella tillhörighet är starkt kopplade till den egna identiteten och ger svar på vem individen är utifrån olika former av social tillhörighet (Hammarén & Johansson 2007, s. 83).

Eriksons utvecklingsteori

Erik H. Erikson var en psykolog och socialantropolog som lade grunden för dagens teorier och modeller gällande människans identitet. Erikson arbetade fram en utvecklingsstege med åtta faser eller kriser som en individ måste ta sig igenom steg för steg. Ungdomsåren som fas nummer fem har enligt denna stege fokus på identitet (Hwang 2006, ss. 28, 29). Tiden mellan barn och vuxen handlar mycket om att förstå vem man är och vad man står för även om identitetsutvecklingen fortsätter under hela livet. Det kan finnas flera valmöjligheter och roller som ska prövas under ungdomsåren och de påverkansfaktorer som finns är enligt Erikson de biologiska, psykologiska och de sociala (Hwang 2006, ss. 32, 33).

Identitetsfasen eller krisen under ungdomsåren kan enligt Erikson få en positiv lösning om samspelet med omgivningen fungerar bra och att de olika valmöjligheter eller roller som står till förfogande passar den egna biologiska, psykologiska och sociala bilden av sig själv (Hwang 2006, s. 33). Identitetsfasen får däremot en negativ lösning om individen är vilse eller förvirrad och inte hittar rätt bild av sig själv utan fastnar i en identitetsförvirring (Hwang 2006, ss. 33, 34). Det är viktigt att komma vidare och jobba sig igenom varje fas i stegen för att få en god personlig utveckling där exempelvis självkänsla, tillit och självständighet ingår (Hwang 2006, s. 27).

Kritik riktas mot Eriksons utvecklingsstege för att han inte tar hänsyn till de samhälleliga och kulturella förändringar som sker och också påverkar de olika utvecklingsperioderna i en människas liv (Hammarén & Johansson 2007, s. 24–26). När en människa befinner sig i ungdomsåren är till exempel föränderligt och olika kulturer har sina uppfattningar när barnstadiet lämnas och när ungdom går över till vuxen. Annan kritik som förekommer är att hans forskning är alltför bred med många olika vetenskapliga infallsvinklar och att hans studier lämnar utrymme för egna tolkningar (Hwang 2006, s. 46).

Etnisk identitet

Att identifiera sig som tillhörig en etnisk grupp har att göra med släktskap, ursprung och ofta i vilken etnisk grupp en individ fötts in i och är därmed en identitet påverkad av biologiska faktorer (Almqvist 2006, s. 119). Ur ett psykologiskt perspektiv är etnisk identitet opåverkligt och något som varje människa måste förhålla sig till som något statiskt på individnivå (Almqvist 2006, s. 119). Det sociologiska perspektivet ser däremot

den etniska identiteten som dynamisk och mer som en social konstruktion som påverkas av omgivningen, historien och hur en individ till följd därav placerar sin tillhörighet (Almqvist 2006, ss. 119, 120).

Ur den etniska gruppen formas en kultur fram som speglar dess normer, verklighet och vad som är relevant för gruppen (Hammarén & Johansson 2007, s. 82). Att en viss grupp människor med sin egen religion, sitt eget språk, egna sedvänjor och egna ursprung kallas för en etnisk grupp är endast möjligt om de jämförs med andra grupper. Vi får ett perspektiv som kan benämnas *vi – dem* vilket kan bli problematiskt i en identitetsprocess. Både historiskt och i nutid kan ett mönster urskiljas gällande etnicitet. Det finns alltid en grupp som har större makt och oftast är i majoritet som bestämmer normen och förtrycker de övriga grupperna och ger dem ett utanförskap och otrygghet (Hammarén & Johansson 2007, ss. 74, 75). I detta sammanhang menar Tore Johnsen (2017, ss. 124–125) att risken finns att den förtryckta gruppen hamnar i en offerroll som etsar sig fast i gruppens identitet och dessutom förstärker förtryckarens roll och identitet och detta blir en negativ rundgång som kräver bägge gruppernas vilja och engagemang för att ta sig ur.

Kritiker anser att begreppet etnisk identitet inte tar hänsyn till sociala faktorer och inte heller till historiska förändringar utan blir snarare ett stereotypt sätt att se på individer och som bottnar i en tid av kolonisering, rasbiologi och rasistisk ideologi (Hammarén & Johansson 2007, ss. 75, 78). Det finns också kritik mot att begreppet etnisk identitet endast uppkommer i sammanhang som berör minoriteter där ursprunget ses som den enda förklaringen till en individs beteende och normer vilket endast skapar ett negativt förhållningssätt (Almqvist 2006, ss. 121–123). Vissa forskare vill hellre tala om kulturell identitet än om etnisk (Hammarén & Johansson 2007, s. 78).

Social identitet

Teorin om social identitet har funnits sedan 1970-talet och arbetades fram av socialpsykologen John Turner och av sociologen Henri Tajfel. Med social identitet menas att en individ plockar upp samma tolkningsmönster och synsätt som gruppen i stort innehar och delar dess åsikter och värderingar. (Geels & Wikström 1999, s.73). Varje människa kan vara delaktig i flera grupper som kan variera för olika situationer och omständigheter och de kan ändras och bytas ut, men blir så länge gruppstillhörigheten varar en del av människans identitet.

De mest vanliga kategorierna vid insortering av människor är ålder, kön, religion, yrke och nationalitet. Men det kan också vara intresseföreningar som sorterar in

människor i grupper. En individ kan själv placera sig i en social grupp, så kallad subjektiv social identitet, men kan också bli kategoriserad av andra och då används begreppet objektiv social identitet (Wellros 1998, s. 116). Ju starkare tillhörighet en individ har med en social grupp ju starkare blir känslan av *vi – dem* och en risk för att uppfatta *dem* som ett hot kan uppstå (Wellros 1998, s. 117). Detta gäller inte alla grupper utan uppstår vanligtvis när de ställs mot varandra såsom mellan olika politiska partier eller olika religiösa samfund eller när en grupp anser sig vara bättre än andra (Wellros 1998, s. 118).

En passande jämförelse kan vara att svenskar och samer ställer sig som grupper mot varandra där ett *vi – dem* skapas och där en bestämd identitet, stereotyp, tillskrivs de andra. Det kan leda till en negativ hållning med avund, fördomar och diskriminering som följd. Något som kan ha stark påverkan på en ung människas identitetsskapande. Social identitet används ofta vid forskning om radikaliserings men det finns även en positiv sida av grupperingar. En individ kan känna tillhörighet, trygghet och få sin identitet stärkt och för vissa kan det vara en viktig pusselbit som faller på plats i sitt identitetssökande. För en ung individ som saknar en samisk uppväxtmiljö kan det vara till hjälp att få ingå i en samisk förening och hitta samhörighet och få hjälp och stöttning i sitt återtagande av den samiska kulturen.

Ritteori

Att titta på teorier om riter kan ge ytterligare ett perspektiv på unga samers identitetsskapande där det önskvärda är att återta eller bevara den samiska kulturen och religionen. Riter är ofta en viktig faktor när det gäller att sammanföra en grupp människor och ge dem känslan av tillhörighet och sammanhållning, samtidigt som gruppen bevarar traditioner, sin kultur och skapar en struktur att förhålla sig till (Furseth & Repstad 2005, s. 173). Religiösa ursprungliga riter kan av den moderna människan idag utföras i en ny tolkning som en symbolisk handling av det förgångna. Som en social företeelse är riter en del i byggandet av sin sociala identitet som gör en individ delaktig i ett eftertraktat sammanhang (Davidsson Bremborg & Jarnkvist 2015, ss. 102–105).

Enligt symbolantropologer där Victor Turner kan nämnas som en viktig forskare, handlar utförandet av riter om ett kulturellt och symboliskt språk där det finns ett bestämt tillvägagångssätt och en bestämd betydelse av riter (Hornborg 2005, ss. 37–39). Turner såg på riter som ett slags skådespel med syftet att hålla individen och den sociala gruppen i samklang med varandra och tillsammans gå igenom förändringar samtidigt som

konflikter och motsättningar kan lösas (Hornborg 2005, ss. 39, 40). Men utförandet av riter är också på individnivå något som låter varje individ göra sin egen tolkning av riten och ge den sin egen betydelse, speciellt i dagens moderna individualistiska västvärld (Davidsson Bremborg & Jarnkvist 2015, s. 102, 103).

Inlärda riter som utförs på ett visst sätt verkar inkluderande och placerar individen i en viss kontext, socialt och kulturellt, och utgör en del av individens identitet (Davidsson Bremborg & Jarnkvist 2015, s. 105). Detta oavsett vad individen lägger in för egen tolkning i den utförda riten. För den som inte fått riterna inlärda från tidig ålder eller som utför riterna på ett annorlunda sätt kan uppleva exkludering och står därmed utanför gruppens kulturella samhörighet på samma sätt som en individ som talar ett främmande språk. Riter kan ses som meningsskapande både för individ och grupp och de fungerar även som en kulturell och social del av den egna identiteten. Slutligen kan riter också ses som en del av en berättarkultur, den är kunskapsbärande (Hornborg 2005, s. 95).

Resultat och analys

Resultatet av de kvalitativa intervjuerna kommer att presenteras under två olika teman kopplade till studiens frågeställning. Det första temat är kultur, religion och tillhörighet som koncentrerar sig på informanten som växt upp i en samisk miljö. Det andra temat är saknad av uppväxt i samisk kontext och här framställs det som informanten utan samisk uppväxt berättar och slutligen kommer analysen under en rubrik om olika vägar till identitetsskapande. De två informanterna kommer att benämnas Man 1 och Man 2 där Man 1 är den individ som växt upp i en samisk kontext.

Kultur, religion och tillhörighet

Samisk uppväxt

Man 1 har växt upp med en samisk mamma och en pappa som har samiskt ursprung längre tillbaka i släkten. Han förklarade att han var delaktig i släktens renskötsel och beskrev det som en ”stor identitetsmarkör” och som ”kulturbärare på gott och ont”. Det är enligt Man 1 en komplicerad fråga det där med att vara en renskötande same i stället för till exempel skogssame och undvek att gå närmare in på ämnet. Däremot förklarade han att om han

”ska ha renar så förväntas det att jag är där” och menade att det var viktigt att hjälpa till i arbetet med rennäringen. Det var på ett sätt frivilligt men samtidigt fanns det förväntningar.

På den ort Man 1 gått grundskolan och vistats ute i samhället som yngre kunde han ”vara hundra procentigt öppen med sin samiska identitet” och enligt hans beskrivning upplevdes omgivningen vara accepterande och det var inte något annorlunda eller konstigt att visa sin samiska identitet på den orten. Man 1 berättade vidare att där han nu bodde var det oftast ”en välkomnande attityd” men då och då fick han frågor som visade på okunskap och fördomar. Vid ett tillfälle när han vid en tillställning hade på sig kolt fick han frågan av sin bordsgranne varför han hade klätt ut sig.

Det som Man 1 saknade när det gäller den samiska kulturen var språket. Hans mamma fick aldrig lära sig samiska under sin uppväxt och därför hade han själv inte heller språket, mer än det som han hade fått lära sig i skolan. Det var något han hoppades få lära sig fullt ut så småningom. Han hade som mål att föra vidare sin samiska kultur till sina framtida barn och ansåg att det var ett ansvar han hade och att det också var en del i dekoloniseringen.

Berättartraditioner, seder och tro

Man 1 förklarade att hans morfar hade berättat många historier för honom. Det var ”spökhistorier och andra historier om hur det var förut och vad man gjorde och hur man tänkte då” och det är sådant som Man 1 tänkte berätta vidare till egna barn så småningom. Historierna var ofta ”platsbundna” förklarade Man 1 och berättade om historier som hans morfar i sin tur fick berättat för sig. Till exempel att ”vid det där fjället så kom det underjordiska folket och pratade med oss och vi tordes inte stanna kvar”. Hans morfar hade också lärt sig att ”man skulle gräva ner järn precis utanför kåtan för att det gillar de inte”. Det var också brukligt att lägga ett silvermynt vid kåtaplatsen för att tacka för sig och veta att ”man är välkommen tillbaka”.

Det där med silver återkom Man 1 till och förklarade att det var något som fortfarande användes av samer i form av smycken eller liknande. Silver ska ”skydda mot allt det onda” trodde man förr. Man 1 berättade att han själv hade ett silverhalsband som han aldrig tog av sig.

Förutom historier finns det också en del gamla sedvänjor som lärs ut från generation till generation. Till exempel finns det en sedvänja som utförs ”när man kokar kaffe så

håller man alltid tillbaka en skvätt i árran” det görs för att bjuda underjordsfolket på kaffe. Det finns många sådana gamla seder och bruk i vardagen förklarade Man 1 och som utförs utan att någon direkt reflekterar över det, för ”det är så man alltid gjort”. Även om den samiska religionen inte direkt finns kvar ansåg Man 1 att det finns spår av den kvar. Det är kanske ingen som längre tror på de samiska gudarna men det finns de som ”offrar” vid sejter eller ”lägger någonting där” än idag. Upptäcks en sejte så är det bästa att ”låta den vara ifred”. Lika är det med samiska trummor som kan finnas gömda eller nergrävda, ”de låter man ligga vars de är”.

Något som det däremot talas tyst om är huruvida det är känt att en person har vissa förmågor som till exempelvis att kunna stilla blod. Det talas inte högt om nåjd eller förmågor förmodligen som en följd av tvångskristnandet trodde Man 1. Det kom fram under intervjun att Man 1 ansåg det vara ”jättesynd att man har tappat seder och bruk och vad man trodde på” och att stora delar av den samiska religionen som också är en del av den samiska kulturen är borta och har gått förlorad på grund av kyrkan. Men den kunskap som finns kvar kan alltid berättas vidare till nästa generation.

Nya traditioner

Man 1 ville också berätta om sin konfirmation, den samiska konfirmationen. De ord som Man 1 använde för att beskriva konfirmationen var ”mötesplats”, ”tradition” och ”samisk kontext”. Det är inte det religiösa, det kristna som är det viktiga utan att som 14-åring få träffa andra samiska ungdomar från hela Sápmi. Det utmynnar oftast i nya vänner och bestående vänskap. Det är ”en otroligt viktig mötesplats” poängterade Man 1. När det gäller den kristna tron ansåg han att det inte är så många unga samer idag som tror på den. Det är precis som för svenska ungdomar generellt att det inte är många som är troende kristna. För egen del trodde han inte att han någonsin skulle komma att bli ”hundra procentigt troende kristen”.

På tal om kyrkan kom Man 1 in på en pågående debatt angående jojk i kyrkan. Han trodde att många äldre inte tycker att jojken har i kyrkan att göra och det kunde han förstå. Men ”den yngre generationen har en annan syn [...] och tycker att det är självklart att det samiska måste synas i kyrkan”. Man 1 hänvisade till den försoningsprocess som kyrkan inlett med samerna och menade att det som kyrkan en gång förbjudit måste nu få finnas till även i kyrkliga sammanhang.

Saknad av uppväxt i samisk kontext

För Man 2 fanns det ingen samisk uppväxt att berätta om. Han kunde minnas att han som barn fick veta att han hade samiskt ursprung på sin morfars sida men reflekterade inte över det förrän han blev lite äldre. Nu när han hade passerat tonåren tänkte han att ”det är en kultur som man måste lära sig” han ansåg också att det var en ”kultur som måste överleva” och menade att den ”samiska kulturen är hotad”. Man 2 förklarade att han hade mer kunskap idag om samerna och sitt ursprung än han hade när han fick veta sitt ursprung och att han fått ”nya värderingar och åsikter” som medfört en ny del i hans identitet. En viktig del.

Flera identiteter

För att återta den samiska kulturen som tystats ned tidigare i slakten hade Man 2 som mål att lära sig språket och att använda ”kläder som tydligt visar att man tillhör en samisk familj”. Han identifierar sig redan idag som same men är också svensk och norsk. Det går att ha flera identiteter påpekade Man 2 men tillade att ”det är viktigare att fokusera på den samiska identiteten för den är utrotningshotad”.

Det som Man 2 såg som beklagligt var att han inte hade fått möjligheten att lära sig renskötsel eller slöjd eller någon annan samisk färdighet under uppväxten men det finns fördelar också ”då jag kanske har andra perspektiv” förklarade han. Att vara både svensk och same betyder att ”jag själv kan välja vad jag ska fokusera på i livet”.

Att lära sig traditioner och seder

När det kommer till traditioner och seder hade Man 2 fått läsa sig till kunskap så gott det gick och han hade tittat på dokumentärer och följde andra samer på sociala medier. Han var också medlem i en samisk förening. När det gällde seder och bruk var det något ”man måste lära sig vart det kommer ifrån, hur det fungerar och varför man gör det” och sedan försöka förstå och lägga till det till sin identitet precis som åsikter och värderingar kan läggas till och ändras under livet, förklarade han. En sed som Man 2 fått kunskap om var att efter ”renslakt ska djurets ben samlas ihop och grävas ner för att visa respekt och få renlycka”. Något han hade läst kunde förekomma till viss del även idag.

Man 2 trodde att många riter och traditioner ursprungligen ”hade religiös betydelse men idag ses det inte som religiöst”. Det är förmodligen en hel del av den gamla samiska religionen som finns ”gömt i traditioner och i det vardagliga” tillade Man 2. Oavsett vad var och en tror ansåg han att det var viktigt att hålla isär den gamla samiska religionen från den kristna tron så att den samiska kan fortleva.

I framtiden ville Man 2 ”ta det samiska in i det moderna” och han berättade att han hade några idéer på projekt som han ville arbeta med, det gällde bland annat utläringen av de samiska språken och att kunna ”få en bättre sikt på hur utvecklingen av kulturen ser ut”. För Man 2 handlade det om att ta in modern teknik och vetenskap till hjälp för att sprida kunskap om samer.

Olika vägar till identitetsskapandet – en analys

Betydelsen av kultur och religion

För Man 1 som växt upp i en samisk familj var det samiska ursprunget och kulturen en självklar del i hans identitet. Han tydliggjorde sitt samiska ursprung i föräldrarnas släktled och beskrev släktens traditionella renskötsel som en tydlig samisk markör där vissa förväntningar fanns på honom om han ville fortsätta att vara delaktig. En form av *vi - dem* kunde urskiljas när Man 1 antydde att det fanns någon problematik med att vara rensköttande same jämfört med att tillhöra en annan samisk grupp. Det fanns också tydliga grupp motsättningar mellan samer och det övriga samhället vilket kom fram när han mötte okunskap och fördomar i form av nedsättande frågor och kommentarer.

Det finns gamla samiska traditioner med sina riter och seder som fortfarande lever kvar och som lärs in från barndomen och blir en del av den sociala identiteten där samhörigheten med andra samer och deras värderingar och synsätt delas (Geels & Wikström 1999, s.73). Man 1 hade fått ta del av sin morfars historier som en del i samisk berättartradition där flera historier var platsbundna och liksom Rydberg (2011) beskriver i sin avhandling fick landskapet vara en del i identiteten. Vissa seder eller riter tog han själv del i även om det mer var tradition och symbolik som framträdde än en tro på den gamla samiska religionen. Det blir enligt ritteorin ett slags symboliskt språk (Hornborg 2005, ss. 37–39) som inkluderar och skapar samhörighet, men där tolkningen är den egna individuella.

Att kulturen är en viktig del i livet kom fram i intervjun med Man 1 då han såg fram emot att föra vidare sina kunskaper och traditioner till egna barn i framtiden. Det framkom också att kulturen tillsammans med människan är föränderlig och nya synsätt och nya traditioner formas med nya generationer. En tradition som blivit vanlig bland de yngre generationerna idag var samisk konfirmation. Kultur är på både individnivå och gruppnivå en viktig del av identiteten.

Att återta samisk kultur

Enligt Eriksons utvecklingsstege ligger fokuset på identitet i ungdomsåren och risken för identitetsförvirring kan uppstå om en ungdom går vilse i sitt identitetssökande (Hwang 2006, ss. 33, 34). För Man 2 som fick kunskap om sitt samiska ursprung under barndomen började först vid 20 års ålder ta tag i den delen av sin identitet. Då blev det viktigt för honom och han skaffade sig den kunskap han behövde för att kunna identifiera sig som same. De nya åsikterna och värderingarna han fick kopplade han ihop med sin nya samiska identitet. Han ville också tydligt visa sin identitet för omgivningen.

Även om Man 2 saknade flera färdigheter inom till exempel samisk slöjd, språket och olika seder och skick var han fast besluten att försöka lära sig så mycket han kunde nu som vuxen. Han såg positivt på att ha flera identiteter som gav honom olika perspektiv och där han själv kunde välja vilken han skulle fokusera på, det var inget som påtvingades honom. Det var tydligt att Man 2 sökte en tillhörighet till samerna genom att vara medlem i en sameförening och genom att följa flera andra samer i sociala medier.

Man 2 uttryckte det som viktigt att lära sig kulturen inklusive den gamla samiska religionen med sina riter och sedvänjor både för egen del och för att han ansåg den samiska kulturen vara hotad. Som ett sätt att vara delaktig och placera sig själv i gruppen hade han planerat att utföra några projekt som skulle hjälpa till att sprida kunskap och bevara den samiska kulturen.

Det är naturligtvis svårt att läsa sig till en kultur och skaffa sig ”kulturell kompetens” som Virdi Kroik (2022, s. 46) påtalar i sin avhandling. Enligt Virdi Kroiks undersökning är kunskap och kulturella eller sociala koder viktiga ingredienser för identiteten men för Man 2 var hans begränsade kunskap inget som hindrade honom att se sig själv som en same. Släkttillhörigheten och en egen önskan att identifiera sig som same tycktes enligt Man 2 vara tillräckliga för honom vilket är i enlighet med de viktigaste faktorerna för identiteten som kommer fram i Amfts (2000) avhandling.

En jämförelse utifrån två samers uppväxtmiljöer

Det fanns en tydlig önskan hos båda informanterna att placera sig själv identitetsmässigt hos samerna som grupp. De båda hade också släktskapet, en etnisk identitet, som poängterades tydligt av dem. Den stora skillnaden var uppväxten där Man 1 hade fått lära sig från födseln de kulturella färdigheterna och traditionerna. Han hade växt upp i en samisk kontext och med sin delaktighet i renskötseln fått en social identitet där han kunde känna samhörighet.

För Man 2 krävdes det en aktiv handling, en ansträngning, för att som vuxen inhämta kunskap om den samiska kulturen och han blev själv tvungen att söka sig till samiska plattformar för att hitta grupptillhörighet och forma sin identitet. Man 2 var också den enda av de två informanterna som talade om att inneha flera identiteter där han själv kunde välja vilken som skulle få störst fokus.

Båda informanterna önskade förbättra eller lära sig sitt samiska språk och de ansåg att kulturen och religionen med sina traditioner och sedvänjor, även nya, var något som måste bevaras och kunskapen måste föras vidare. För Man 1 var det de framtida barnen som han ville föra över sina kunskaper till. Man 2 berättade om sina projekt och idéer som skulle kunna föra kunskap vidare via tekniken.

Diskussion

Syftet med den här studien var att undersöka kopplingen mellan identitetsskapande och kultur, religion och ursprung. Det var inför intervjuerna öppet för andra perspektiv och synsätt gällande unga samers tankar kring kultur och religion men det var oundvikligt att komma in på identitet då båda informanterna talade mycket om det och tidigare forskning använde identitetsperspektivet i hög grad. Vid analysen av intervjuerna kom det tydligt fram att kultur har en mycket stor betydelse för samhörighet, grupptillhörighet och att den fungerar som ett sätt att knyta ihop nutid med det förgångna. Det hade varit intressant med flera intervjuer för att se om fokuset låg på identitet vid frågor om kultur och religion. Det hade också varit intressant att få veta om någon upplevde motgångar och speciella svårigheter av att återta sin samiska kultur. Att använda ostrukturerade intervjuer har fungerat väl för att få svar på studiens syfte även om fler informanter hade önskats. Det

enda alternativ som hade varit bättre när det gäller att studera människor och deras kultur är deltagande observationsstudier. Det är mycket tidskrävande men ger mer kunskap och information än intervjuer.

Enligt tidigare forskning är släktskap, den etniska identiteten, och den egna önskan att identifiera sig som same de viktigaste faktorerna men det har också tagits upp om ”kulturell kompetens” (Virdi Kroik 2022, s. 46) och att det finns kulturell kunskap som inte kan läsas till utan måste läras in genom att växa upp och leva i en samisk kontext (Virdi Kroik 2022, s. 99–101). Det är säkerligen en utmaning som är tidskrävande men för att tolka intervjun med Man 2 går det att vara nöjd med det som går att lära in genom dokumentärer, sociala medier, träffa andra samer och framför allt ha ett stort intresse för sitt ursprung. Det behöver inte leda till förvirring och vilsenhet som Åhrén påtalar i sin avhandling. För det egna skapandet av identiteten kan det åtminstone vara tillräckligt med den kulturella kunskap och beteende som går att lära sig i vuxen ålder men för att andra skall placera individen i en grupp tillhörighet kanske det kan krävas mer (Åhrén 2008, s. 92). Det kan ändå sägas att i kulturen kan nyckeln till den egna identiteten hittas och kulturen kan bidra till att stärka sin identitet.

I intervjuerna kom det fram att gamla religiösa riter och sedvänjor är en viktig del av kulturen. Vissa riter utförs än idag och utgör en kunskap som bara de i gruppen känner till men kan tolkas efter eget tycke. Att alltid hålla ut första kaffeskvätten i elden till underjordsfolket behöver inte betyda att individen tror på underjordsfolket. Enligt ritteorin handlar det idag mer om ett symbolspråk och det som en gång haft en religiös betydelse tolkas helt annorlunda idag (Davidsson Bremborg & Jarnkvist 2015, ss. 102–105). Den gamla samiska religionen utgör en del av kulturen mer som symboliska handlingar. Kulturen utvecklas ständigt och nya generationer skapar nya traditioner där den samiska konfirmationen som Man 1 ansåg vara en mycket viktig mötesplats utgör ett exempel.

Ett annat syfte med studien var att jämföra identitetsskapandet mellan någon som växt upp i en samisk miljö och någon som saknar en sådan uppväxt. För den informant som saknade en samisk uppväxt märktes en mer aktiv sökprocess för att sätta ihop sin identitet. Det fanns ingen social tillhörighet att enkelt kliva in i. Den måste sökas upp. Men det kom inte fram att Man 2 skulle befinna sig i någon identitetsförvirring som det enligt Eriksons utvecklingsstege skulle kunna vara en risk för (Hwang 2006, ss. 33, 34) utan han var fast och bestämd i sitt mål att lära sig så mycket som möjligt och synliggöra

för omgivningen sin samiska identitet. Han hade jobbat sig igenom fas fem, om än lite senare än vad Eriksons stege utgår ifrån, och hade med hjälp av flera valmöjligheter hittat den identitet han främst ville skapa. Det mest synliga som skiljde dem åt enligt intervjuerna var detaljer där Man 1 var långt mer kunnig och hade de sociala koderna och den kulturella kunskapen. Man 1 kunde berättelserna och de speciella platserna och hade deltagit i den samiska konfirmationen. För Man 2 kommer alla samiska erfarenheter och hans samiska identitet att ha sin början efter tonåren.

Slutsatser

För den same som på Sundsvalls museum beskrev hur hennes identitet blev hel när hon i vuxen ålder fick sin samiska identitet var det ursprung och kultur som var avgörande. Hennes rotlöshet försvann när hon fick kunskap om det samiska ursprunget och hon kunde ta till sig den samiska kulturen. Även för de bägge informanterna har kulturen inklusive de religiösa riterna och sedvänjorna visat sig vara viktiga bitar i skapandet av sin identitet. Oavsett om uppväxten skedde i en samisk miljö eller inte är den kulturella kunskapen och ursprunget det som varit vägledande och tagit störst plats i deras berättelser.

Etnisk identitet, social identitet och ritteorin handlar alla om att hitta sin plats och trygghet i livet, hitta sina värderingar och att få känna tillhörighet med andra. Att skapa en identitet är en viktig process för människan och den pågår mer eller mindre hela livet. När en individ får reda på sitt ursprung är kunskap om dess kultur det viktigaste. Där finns information om hur en individ ska passa in och vad som krävs för att ingå i gruppen. Den egna identiteten stärks av att bevara eller återta kulturen och av att föra den vidare.

Framtida forskning

Ett förslag på framtida forskning handlar om att uppmärksamma de som i vuxen ålder försöker återta sina förfäders kultur. Då ursprung och identitet är så viktiga för människan bör mer forskning utföras för att samhället ska kunna vara behjälpliga och mer förstående. Det är också en kunskap som är viktig för de som arbetar med ungdomar på olika sätt. Ursprung, identitet och kultur är av stor betydelse. Ytterligare forskning bör framför allt göras gällande den samiska kulturen och religionen speciellt med tanke på hur känslig och hotad den är och kommer att vara.

Källförteckning

Almqvist, K. (2006). Identitet och etnicitet. I Frisé, A. & Hwang, P. (red.) *Ungdomar och identitet*. 2 uppl., Natur & kultur, ss. 117–148.

Alvehus, J. (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. 2 uppl., Liber.

Amft, A. (2000). *Sápmi i förändringens tid: en studie av svenska samers levnadsvillkor under 1900-talet ur ett genus- och etnicitetsperspektiv*. Diss. Umeå universitet.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-65862>

Davidsson Bremborg, A. & Jarnkvist, K. (2015). Sociologiska perspektiv på riter. I Lövheim, M. & Nordin, M. (red.) *Sociologiska perspektiv på religion i Sverige*. Gleerups, ss. 91–105.

Furseth, I. & Repstad, P. (2005). *Religionssociologi: en introduktion*. Liber

Geels, A. & Wikström, O. (1999). *Den religiösa människan: en introduktion till religionspsykologin*. 4 uppl., Natur & kultur.

Hammarén, N. & Johansson, T. (2007). *Identitet – vilka är du?* Natur & Kultur.

Hornborg, A-C. (2005). *Ritualer: teorier och tillämpning*. Studentlitteratur.

Hwang, P. (2006) Psykosocialt perspektiv. I Frisé, A. & Hwang, P. (red.) *Ungdomar och identitet*. 2 uppl., Natur & kultur, ss. 23–48.

Johnsen, T. (2017). Erkänd historia och förnyade relationer: perspektiv på försoningsarbetet mellan kyrkan och samerna. I Lindmark, D. & Sundström, O. (red.) *Samerna och Svenska kyrkan: underlag för kyrkligt försoningsarbete*. Gidlunds, ss. 101–127.

- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3 uppl., Studentlitteratur.
- Lantz, A. (2013). *Intervjumetodik*. 3 uppl., Studentlitteratur.
- Mebius, H. (2007). *Bissie: studier i samisk religionshistoria*. 2 uppl., Jengel förlag.
- Rydberg, T. (2011). *Landskap, territorium och identitet i Sapmié: exemplet Handölsdalens sameby*. Lic.-avh. Uppsala universitet.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-152724>
- Samiskt informationscentrum. (u.å.) *Kontakt med andarna*. <https://www.samer.se/3618> [2022-12-16]
- Samiskt informationscentrum. (u.å.) *Sejte*. <https://www.samer.se/3624> [2022-12-16]
- Svenska kyrkan. (2022). *FAQ – samiskt konfirmation*.
<https://www.svenskakyrkan.se/luleastift/faq---samiskt-konfirmation> [2022-12-18]
- Thornberg, R. & Fejes, A. (2019). Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. 3 uppl., Liber, ss. 273–295.
- Virdi Kroik, Å. (2022). *Dihte gievrje – det vi möter i respekt: berättelser om en sydsamisk trumma*. Diss. Uppsala universitet.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-459917>
- Wellros, S. (1998). *Språk, kultur och social identitet*. Studentlitteratur.
- Åhrén, C. (2008). *Är jag en riktig same?: en etnologisk studie av unga samers identitetsarbete*. Diss. Umeå universitet.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-1935>

Bilaga 1. Information vid intervju

Vad är det för studie och varför vill ni att jag ska delta?

Uppsatsen handlar om att återta eller bevara sin samiska kultur och traditioner med inriktning på det religiösa. Att bevara sin kultur är viktigt och har blivit alltmer synligt i dagens samhälle såsom i sociala medier via FB sidor, appar, hemsidor, youtubeklipp och mycket mer som sprider kunskap och information om samisk kultur och samiska traditioner. Hur ser det ut med samisk ursprunglig religion? Sker ett återtagande och bevarande även där? Är det viktigt för din identitet och samhörighet med det förflutna att ta vara på kulturen?

Hur går studien till?

Intervjun genomförs via Zoom/fysiskt möte. Intervjun beräknas ta ca 20 - 60 minuter. Intervjun kommer att spelas in och sedan transkriberas, det vill säga skrivas ner i skriftlig form.

Deltagandet är frivilligt

Ditt deltagande i studien är frivilligt och du kan när som helst välja att avbryta deltagandet. Om du väljer att inte delta eller vill avbryta ditt deltagande behöver du inte uppge varför.

Vad händer med mina uppgifter?

Ljudfilen kommer att raderas när transkriberingen är klar.

Ingen individ kommer att kunna identifieras. Inga namn, personnr, adress, exakt ålder kommer att sparas eller skrivas ner någonstans. Intervjuerna är anonyma.

Bilaga 2. Intervjuguide

Uppväxt – familj

- Berätta om din uppväxt - samisk kultur?
- Samisk tillhörighet viktig?
- Förväntningar eller krav - uttrycka ditt samiska ursprung?

Omgivning – samhälle

- Din samiska identitet ute i samhället.
- Ditt samiska ursprung på skola/arbete.
- Dubbla identiteter?
- Engagerad i återtagandet/bevarandet av samisk kultur?

Identitet och religion

- Samiska kulturen – din identitet?
- Har du någon religiös tro?
- Samiska religionen - talas det om bland familj, släkt, vänner?
- Spår av den samiska religionen i din vardag? Uttryck, ritualer etcetera.
- Samisk religion – symbolisk?
- Trumma, nåjd, shamanism – vad tänker du?
- Tillhörighet med kyrkan - ny del i samisk kultur och tradition?
- Samisk konfirmation.
- Kyrkan - samerna historiskt.
- Kyrkan och förlåtelseprocessen.

Hjälp för följdfrågor: Berätta mer, ge exempel, förklara lite mer, hur gick det till, varför tror du att det var så.